

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันเป็นยุคที่การติดต่อสื่อสารไร้พรมแดน เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกๆ ด้าน แต่กระนั้นก็ได้ทำให้กระแสความเจริญเข้าไปได้ทั่วถึงทุกพื้นที่ จึงส่งผลกระทบต่อระบบสังคมไทยในเรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งพัฒนาทักษะอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อสามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน และลดช่องว่างระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท มิให้มีสภาพที่แตกต่างกันมากเกินไป (สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, 2538)

แนวโน้มการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศใน พ.ศ. 2540 ลดต่ำมากเหลือเพียงร้อยละ 6.4 ซึ่งเป็นปีแรกในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (ธนาคารกรุงเทพ จำกัด มหาชน, 2539) รายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรยังพอกพูน ปัญหาการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำทางสังคม ขณะนี้คนรวยสุดร้อยละ 20 แรก ครองส่วนแบ่งถึงร้อยละ 60 ของรายได้จากการผลิตทั้งหมดของประเทศ ในขณะที่คนจนสุดร้อยละ 20 ท้าย มีเศษแบ่งเพียงไม่ถึงร้อยละ 4 และนับวันช่องว่างนี้ก็ยิ่งห่างขึ้น (อมรวิชัย นาคทรพรพ, ผู้รวบรวม, 2540) ปัญหาความยากจนยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น ถึงแม้ว่าการพัฒนาประเทศจะบรรลุเป้าหมายก็ตาม แต่กิจกรรมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็ยังคงกระจุกตัวอยู่ในเขตเมืองใหญ่ รายได้ที่เพิ่มขึ้นมิได้กระจายสู่คนส่วนใหญ่ของประเทศเท่าที่ควร รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีของคนกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นจังหวัดที่คนรวยที่สุดมีความแตกต่างกับภาคอื่นๆ ของประเทศมาก โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่มีจังหวัดที่คนจนที่สุด และ 3 อันดับแรกคือ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดบุรีรัมย์ ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำสุดถึงประมาณ 16 เท่า และร้อยละ 40 ของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานความยากจน (ข่าวเที่ยงวัน ช่อง 9 อสมท., 28 พฤศจิกายน 2540, 12.40 น.)

ปัญหาความยากจน เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดอีกปัญหาหนึ่งของประชาชนและของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นดินแดนที่เป็นที่ลุดในหลายๆ เรื่อง

แห้งแล้งที่สุด ขยันอดทนที่สุด อพยพมากที่สุด และต้องพัฒนามากที่สุด (สมพันธ์ เดชะอธิก, ปรีชา อุตระกุล และชิน ศรีสวัสดิ์, 2537) ประชาชนยังพึ่งพิงอาชีพเกษตรกรรมแบบที่อาศัยฤดูกาลตามธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งบางครั้งก็ประสบกับภัยธรรมชาติทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย นอกจากนี้ ประชาชนยังไม่สามารถทำการเกษตรในเชิงธุรกิจอย่างได้ผล ต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตยังขาดคุณภาพตามที่ตลาดต้องการ และผลิตมากจนเกินความต้องการของตลาดและทำให้ถูกกดราคา รายได้ที่ประชาชนได้รับจึงไม่คงที่ (สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, 2537)

จากสภาพการณ์และปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเห็นได้ว่าประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือกำลังประสบปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีวิต ซึ่งรัฐบาลได้ให้ความสำคัญและกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ซึ่งมีนโยบายที่จะพัฒนาคนเป็นวัตถุประสงค์หลัก เน้นการบริการ การจัดการ และการกระจายการวางแผนลงสู่ระดับล่าง โดยเปิดโอกาสให้ภาคธุรกิจเอกชนและทุกฝ่าย เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศของทุกรัฐบาลที่ผ่านมาได้มองข้ามหรือทอดทิ้งปัญหาการพัฒนาชนบท เห็นได้จากงานวิจัยของ สมพงษ์ อนุยุทธพงศ์ (2533) ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน และชูศรี มณีพฤกษ์ (2525) ที่พบว่า รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบท แต่รัฐบาลมีความถนัดเรื่องปัจจัยพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า โรงเรียน เป็นต้น แม้ว่ารัฐบาลจะมีโครงการมากมายในการพัฒนาชนบท แต่ก็ต้องประสบกับความล้มเหลว เนื่องจากรัฐไม่สามารถจะตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนได้ โครงการขาดการดูแลเอาใจใส่ เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินงานแล้วงานส่วนใหญ่ก็ค่อยๆ เสื่อมสลายหายไปในเวลาอันสั้น เพราะประชาชนขาดความผูกพันและความเข้าใจอย่างเพียงพอ

เสมอ จันทรพัม และคณะ (2527) ได้กล่าวสรุปไว้ในรายงานการวิจัยว่า การยกระดับคุณภาพชีวิตและมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น มีหลักและวิธีการหลายอย่างด้วยกัน แต่ที่สำคัญและขาดไม่ได้คือ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เพราะการพัฒนาที่ได้ผลดีและถาวรที่สุดนั้นย่อมเกิดจากพลังและขีดความสามารถของประชาชน ดังนั้น การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างแท้จริง จะต้องให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านและทุกขั้นตอน

สมพงษ์ บัวชาบาล (2530) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การอนุเคราะห์เด็กนอร์เวย์ จังหวัดขอนแก่น และ อังคณา อาตมียะนันท์ (2529) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน ในการส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการพัฒนาชนบท แคว้นบม - สียัด ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกัน โดยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนมีผลต่อการพัฒนา และทำให้เห็นว่าคนในชุมชนเป็นผู้ทำการพัฒนาและทำให้การพัฒนาเกิดความต่อเนื่อง แม้ว่าองค์กรจะออกมาจากชุมชนแล้ว

ดราปไตที่ประชาชนสามารถพัฒนาชุมชนตนเองได้ โดยสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ทุกขั้นตอน ก็เท่ากับว่า ประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ถูกพัฒนามาเป็นผู้กระทำการพัฒนาตนเอง เมื่อเป็นผู้พัฒนาตนเองได้ก็ย่อมสามารถได้รับผลการพัฒนาตามความต้องการ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนจะสำเร็จได้จริง จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีสภาพและเต็มใจในการเข้าร่วม ไม่ใช่เป็นผู้เข้าร่วมเพราะความศรัทธา ความเกรงใจ หรือการใช้อำนาจบังคับ (สมพงษ์ บัวชาบาล, 2530) แนวคิดที่ต้องการให้ประชาชนเป็นผู้พัฒนาตนเองและสามารถพึ่งตนเองได้นั้น สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหนึ่งของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มุ่งหวังให้คนมีความรู้ มีอาชีพและสามารถพึ่งตนเองได้ และสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน ฉบับที่ 8(2540-2544)ที่ระบุว่าการพัฒนาทักษะอาชีพเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเสริมสร้างให้เกิดความรู้ความสามารถ และนำไปปรับปรุงมาตรฐานของชีวิตให้ดีขึ้น มีอาชีพที่ดีขึ้นและมีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้น (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530)

เป็นที่ทราบกันดีว่า ภาคธุรกิจเอกชนมีความคล่องตัวในระบบการทำงาน และมีความสามารถเชิงธุรกิจ อันได้แก่ ความรู้ด้านการผลิต การจัดการ การเงิน และการตลาด เพื่อให้ประชาชนใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพสูง ต้นทุนต่ำ กำไรดี ขายได้ราคา รวมทั้งผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาด (สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, 2534) จากจุดเด่นของความสามารถของภาคธุรกิจเอกชนนี้เอง ทำให้สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีแนวความคิดในการพัฒนาชนบทมาเป็นเวลานานถึง 23 ปี ภายใต้การนำของนายมีชัย วีระไวทยะ นายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ได้เล็งเห็นว่าภาคธุรกิจเอกชนสามารถแสดงบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบทได้เป็นอย่างดี ในด้านการปรับปรุงมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้นและสืบเนื่องมาจากประเทศไทยถูกมองจากต่างประเทศเป็น 2 ภาพ คือ ภาพแรกถูกมองว่าเป็นประเทศก้าวไปสู่อุตสาหกรรมใหม่ ส่วนอีกภาพหนึ่งถูกมองว่าเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา แต่โดยภาพรวมประเทศไทยถูกมองเป็นประเทศที่เจริญ

ขึ้นและกำลังพัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ดังนั้น องค์การช่วยเหลือจากต่างประเทศจึงลดความช่วยเหลือลงจึงจำเป็นที่จะต้องหาแหล่งเงินทุนภายในประเทศ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน จึงมีแนวคิดที่จะชักชวนให้ภาคธุรกิจเอกชนที่มีจิตใจเป็นกุศลและมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท พัฒนาประเทศ จึงมีโครงการเกิดขึ้นตามแนวความคิดของ นายมีชัย วีระไวทยะ นายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ซึ่งแนวความคิดในการดำเนินงานนั้นสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) โดยจัดทำโครงการธุรกิจเพื่อสังคมขึ้นหรือที่เรียกว่า TBIRD-PROJECT (THE THAI BUSINESS INITIATIVE IN RURAL DEVELOPMENT) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ (บุญเชิด โพธิ์หมื่นทิพย์, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2540)

1. ลดปัญหาความยากจน
2. ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่น
3. ลดปัญหาสังคมในเมืองหลวง
4. ลดปัญหาวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญสลาย
5. เพื่อให้ครอบครัวอบอุ่นพ่อแม่ลูกได้อยู่ด้วยกัน

จากวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดของโครงการธุรกิจเพื่อสังคมนี้ ทำให้เห็นว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่มุ่งให้เกิดประโยชน์กับประชาชน อีกทั้งยังมีกระบวนการในการดำเนินงานเป็นขั้นตอนคือ สำรวจปัญหา ความต้องการของประชาชน หาแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนการวางแผนการปฏิบัติและการลงทุน หลังจากได้ลงมือปฏิบัติแล้ว จะมีการประเมินผลด้วยว่าโครงการนี้มีประโยชน์สำหรับประชาชนมากน้อยเพียงใด ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาโครงการนี้ นอกจากนี้ โครงการนี้ยังเป็นโครงการที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ที่จะพัฒนาตนเอง เป็นการสอนให้ประชาชนรู้จักวิธีการตกปลาดีกว่าการนำปลาไปให้ (สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, 2535) เหตุผลหลักอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาโครงการนี้คือ มีจำนวนบริษัทที่เข้าร่วมโครงการธุรกิจเพื่อสังคมและประสบความสำเร็จมากมาย เช่น บริษัท รongเท้าบาจาแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) บริษัท ลำสูง (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) บริษัท เอสซี จอห์นสัน แอนด์ ซัน จำกัด บริษัท 3 เอ็ม (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัทที่กำลังจะเข้าร่วมโครงการธุรกิจเพื่อสังคม เช่น โรงแรมตะวันนารามาตา ธนาคารไทยพาณิชย์ และบริษัท โกลด์ จำกัด

ในการดำเนินโครงการธุรกิจเพื่อสังคมนี้ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นหนึ่งในอีกหลายจังหวัดที่ประชาชนได้เข้าร่วมและประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุผลหลายประการ คือ

1. เป็นจังหวัดที่สมาคมฯ ได้เข้าไปพัฒนาในพื้นที่เป็นเวลานานนับ 10 ปี

2. เจ้าหน้าที่ของสมาคมฯ สามารถสร้างความผูกพันกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี
3. หมู่บ้านโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ชาวบ้านมีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง
4. เป็นจังหวัดที่สมาคมฯ มุ่งจัดให้เป็นจังหวัดนาร่อง
5. สามารถนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จที่ชัดเจนของโครงการสู่สังคม

จากความเป็นมาและปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า ประชาชนยังคงมี ปัญหาความยากจน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาเพื่อจะได้รับสิ่งที่ต้องการ เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ประกอบกับที่สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนได้จัดตั้งโครงการธุรกิจเพื่อ สังคมขึ้นมา เพื่อเป็นการช่วยพัฒนาทักษะอาชีพและเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้ประชาชน โดยการ ชักชวนภาคธุรกิจเอกชนที่มีความพร้อมเข้ามาให้การสนับสนุน โดยมีเจ้าหน้าที่ส่วนกลางและ เจ้าหน้าที่ศูนย์สาขาต่าง ๆ ของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน นอกจากนั้น ภาคธุรกิจเอกชนยังมีความคล่องตัวในระบบการทำงาน และมีความสามารถใน เชิงธุรกิจ อันได้แก่ ความรู้ด้านการผลิต การจัดการ การเงิน และการตลาด รวมทั้งมีจิตใจที่เป็น กุศลและมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท ดังนั้น ผู้วิจัย จึงสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมของทั้ง 3 กลุ่ม คือ ประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และสมาคม พัฒนาประชากรและชุมชน ว่ามีระดับการมีส่วนร่วมอย่างไร ในการพัฒนาทักษะอาชีพใน โครงการธุรกิจเพื่อสังคม ในจังหวัดบุรีรัมย์ และผู้วิจัยยังสนใจศึกษาเปรียบเทียบด้วยว่า ภาค ธุรกิจเอกชนซึ่งอยู่ในฐานะของการเป็นผู้ให้ กับประชาชนซึ่งอยู่ในฐานะของการเป็นผู้รับว่าจะ มีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันหรือไม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วม จากหลายแนวคิด และเลือกแนวคิดของ เจมส์คักดี ปีนทอง (2525)ร่วมกับแนวคิดของ จอห์น เอ็ม โคเฮน และนอร์แมน ที อัฟฮอฟ (John M.Cohen and Norman T. Uphoff, 1980) เพราะเป็นแนวคิดที่มีความเหมาะสมและครอบคลุมขั้นตอนกระบวนการในการดำเนินงานของ โครงการธุรกิจเพื่อสังคม โดยศึกษาแนวคิดของ เจมส์คักดี ปีนทอง ที่แบ่งลักษณะของ การมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติการ การ มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน รวมทั้งศึกษาแนวคิดการแบ่งขั้นตอนการมี ส่วนร่วมของ จอห์น เอ็ม โคเฮน และนอร์แมน ที อัฟฮอฟ(John M.Cohen and Norman T. Uphoff, 1980) ได้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมี ส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ ดึงการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การวางแผนดำเนิน

กิจกรรม การลงทุนและการปฏิบัติการ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งเป็น 4 ลักษณะของการแบ่งการมีส่วนร่วมของเจมส์ค็อกซ์ ปีนทอง มาปรับร่วมกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff) ในการปฏิบัติการ การร่วมรับผลประโยชน์ และการประเมินผล และเพื่อให้ขั้นตอนต่างๆ สอดคล้องและครอบคลุมกระบวนการในการดำเนินโครงการนี้ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและร่วมสังเกตการณ์มีส่วนร่วมในพื้นที่ดำเนินการจริง ผู้วิจัยจึงสรุปการมีส่วนร่วมที่ศึกษาเป็น 6 ด้าน คือ

1. การมีส่วนร่วมด้านการสำรวจปัญหา
2. การมีส่วนร่วมด้านการวางแผนดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ
4. การมีส่วนร่วมด้านการลงทุน
5. การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์
6. การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล

ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นแนวทางให้ทั้งภาครัฐบาล ภาคธุรกิจเอกชน ประชาชนรวมทั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องรู้ว่าควรปรับปรุงขั้นตอนในการทำงานใดบ้าง จะร่วมกันพัฒนาอย่างไรบ้างจึงจะได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้มากยิ่งขึ้นและเกิดประโยชน์สูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนในการพัฒนาทักษะอาชีพในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชน ในการพัฒนาทักษะอาชีพในโครงการธุรกิจเพื่อสังคมของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์

สมมติฐานของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการเปรียบเทียบระดับการศึกษามีส่วนร่วมของประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชน ในการพัฒนาทักษะอาชีพในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์ว่าจะมีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งมองในด้านการกระจายรายได้สู่ชนบทนั้นจะเห็นว่าทั้งประชาชนและภาคธุรกิจเอกชนมีฐานะที่แตกต่างกัน คือ ประชาชนอยู่ในฐานะของ

การเป็นผู้รับ ส่วนภาคธุรกิจเอกชนอยู่ในฐานะของการเป็นผู้ให้ ดังนั้นจึงอาจมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วม รวมทั้งจากการศึกษางานวิจัยของ สุวิทย์ พิชัยสิทธิ์ (2537) ที่ศึกษาการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมโดยศึกษาผลการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการฝึกออาชีพในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ชาวบ้านไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร และแผนงานทั้งหมดของโครงการไม่ว่ากิจกรรมใดๆ จะเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของโครงการเอง ประชาชนที่มีส่วนร่วมจะไม่มีบทบาทใดๆ ในกระบวนการตัดสินใจ ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า ประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชนน่าจะมีระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะอาชีพ ในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์ ที่แตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. โครงการธุรกิจเพื่อสังคม ของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

1.1 ศึกษาเฉพาะโครงการธุรกิจเพื่อสังคม ที่ส่งเสริมด้านการพัฒนาทักษะอาชีพ

1.2 ศึกษาโครงการที่มุ่งส่งเสริมการให้ความรู้เชิงธุรกิจ 4 ด้าน ได้แก่ การผลิต

การจัดการ การเงิน และการตลาด

1.3 ศึกษาโครงการที่เริ่มดำเนินการในช่วง พ.ศ. 2532-2539 เท่านั้น

1.4 ศึกษาเฉพาะโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่ของ อำเภอนางรอง และอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ รวมทั้งสิ้น 26 โครงการ

2. ระดับการมีส่วนร่วม

2.1 ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม คือ ประชาชนภาคธุรกิจเอกชน และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

2.2 ระดับการมีส่วนร่วมถือเอาระดับความมากน้อย ปริมาณและความถี่ในการเข้าร่วมเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับคือ

2.2.1 ระดับการมีส่วนร่วมมาก 2.2.2 ระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง

2.2.3 ระดับการมีส่วนร่วมน้อย 2.2.4 ไม่มีส่วนร่วม

3. เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วม ศึกษาเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของ 2 กลุ่มคือ ประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชน

4. ประชากรในการวิจัย

4.1 ประชาชน ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมในโครงการและเป็นสมาชิกโครงการธุรกิจเพื่อสังคมทั้ง 26 โครงการ จำนวน 1,245 คน

4.2 ภาคธุรกิจเอกชน ได้แก่ ผู้บริหารระดับสูงและคณะทำงานของบริษัทที่ให้การสนับสนุน และเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จาก 10 บริษัทจำนวน 26 คน

4.3 เจ้าหน้าที่สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบประสานงานในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จำนวน 10 คน แบ่งออกเป็น

4.3.1 เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง จำนวน 4 คน

4.3.2 เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาหมู่บ้านชนบทผสมผสาน จำนวน 6 คน ซึ่งมาจาก

- ศูนย์พัฒนาหมู่บ้านชนบทผสมผสานนางรอง จำนวน 4 คน

- ศูนย์พัฒนาหมู่บ้านชนบทผสมผสานพุทไธสง จำนวน 2 คน

5. ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่

5.1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ในการพัฒนาทักษะอาชีพในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่จะศึกษาจากการศึกษาเอกสาร จากการสัมภาษณ์ จากการศึกษากระบวนการขั้นตอนในการดำเนินงานของโครงการนี้ และจากแนวคิดการแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ จอห์น เอ็ม โคเฮน และนอร์แมน ที อัฟฮอฟ (John M.Cohen and Norman T. Uphoff, 1980) ร่วมกับแนวคิดของเจมส์คัลดี ปีนทอง (2525) ได้กำหนดการมีส่วนร่วมที่จะศึกษาตัวแปรของการมีส่วนร่วมเป็น 6 ด้าน คือ

3.1.1 การมีส่วนร่วมด้านการสำรวจปัญหา

3.1.2 การมีส่วนร่วมด้านการวางแผนดำเนินการ

3.1.3 การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ

3.1.4 การมีส่วนร่วมด้านการลงทุน

3.1.5 การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์

3.1.6 การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. โครงการธุรกิจเพื่อสังคมมีโครงการที่มีกิจกรรมหลากหลาย ยากต่อผู้วิจัยในการกำหนดลงอย่างชัดเจนถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ซึ่งมีทั้งในกิจกรรมเชิงพัฒนาและกิจกรรมเชิงอุตสาหกรรม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างภาคธุรกิจเอกชนนั้นมีข้อจำกัด คือ ในบางแห่งพนักงานหรือผู้บริหารระดับสูงของบริษัทที่เคยร่วมเป็นคณะทำงานในโครงการธุรกิจเพื่อสังคมได้ลาออกไปแล้ว

3. ระยะเวลาจำกัดในการศึกษาขั้นตอนต่างๆ เช่น การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของโครงการและการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นต้น

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ถือว่าเป็นตัวแทนของประชากร
2. การตอบแบบสอบถามและการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ถือว่าเป็นการมองตนเองของกลุ่มตัวอย่าง และสามารถนำไปเป็นข้อมูลอ้างอิงได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน ภาคธุรกิจเอกชนและสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์ แบ่งตามแนวคิดการแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของจอห์น เอ็ม โคเฮน และนอร์แมน ที อัฟฮอฟ(John M.Cohen and Norman T. Uphoff, 1980) ร่วมกับแนวคิดของเจมส์ค็อกกี ปีนทอง (2525) ได้กำหนดการมีส่วนร่วมที่จะศึกษาเป็น 6 ด้าน คือ 1)การมีส่วนร่วมด้านการสำรวจปัญหา 2) การมีส่วนร่วมด้านการวางแผนดำเนินการ 3) การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ 4) การมีส่วนร่วมด้านการลงทุน 5) การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ 6) การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล

2. การมีส่วนร่วมด้านการสำรวจปัญหา หมายถึง การร่วมเข้าไปศึกษาปัญหา และรับทราบความต้องการของประชาชนในหมู่บ้าน ร่วมกันออกไปเยี่ยมหมู่บ้าน เพื่อสำรวจสภาพต่างๆ ไป และซักถามปัญหาความต้องการ ร่วมประชุมหรือเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อทำการสำรวจทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่าง ๆ ของหมู่บ้านอันจะเป็นแนวทางในการจัดทำกิจกรรมต่างๆให้สนองตอบความต้องการของประชาชน

3. การมีส่วนร่วมด้านการวางแผนดำเนินการ หมายถึง การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือหรือการร่วมพูดคุยเพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมที่จะจัดทำขึ้นในหมู่บ้าน การร่วมคัดเลือกหมู่บ้านดำเนินการ และ การร่วมดำเนินการวางแผนพัฒนากิจกรรมว่าจะเลือกนำกิจกรรมประเภทอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมหรือควรเลือกจัดกิจกรรมประเภทใดจึงจะเหมาะสมกับความต้องการของประชาชน

4. การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ หมายถึง การเข้าร่วมดำเนิน การให้ความร่วมมือร่วมติดต่oprะสานงาน รวมทั้งการร่วมออกแรงการได้มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ การร่วมจัดหรือการได้เข้าร่วมฝึกอบรมให้ความรู้ ความสามารถ

เชิงธุรกิจ แนวคิดในเรื่องการพัฒนาทักษะอาชีพ การร่วมจัดเตรียมความพร้อมให้กับประชาชน เตรียมความพร้อมในด้านสถานที่ ติดต่อหน่วยงานทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินงานตามแผนการดำเนินงานที่วางไว้

5. การมีส่วนร่วมด้านการลงทุน หมายถึง การร่วมออกเงิน ร่วมออกแรง หรือสิ่งของในการดำเนินโครงการ การร่วมเป็นหุ้นส่วนลงทุน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดหาพื้นที่ จัดสร้างอาคาร วัสดุ อุปกรณ์ ค่าน้ำ ค่าไฟ วัสดุุดิบ และเครื่องมือเครื่องจักรต่าง ๆ เป็นต้น

6. การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ หมายถึง การร่วมรับความสะดวกสบาย มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การได้รับความรู้ รับทักษะอาชีพ รับความรู้ ความสามารถเชิงธุรกิจ ได้รับแนวคิดในเรื่องการพัฒนา การมีงาน มีอาชีพ มีรายได้ มีผลผลิต ลดต้นทุนการผลิต เป็นการประชาสัมพันธ์ตัวเอง การมีภาพลักษณ์ที่ดีในสังคมและการได้รับผลงาน

7. การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล หมายถึง การร่วมติดตามการทำกิจกรรมในโครงการ ร่วมให้ข้อมูลความก้าวหน้า ร่วมนิเทศงาน ร่วมรายงานความก้าวหน้าของกิจกรรม การเข้าร่วมประชุม หรือการเข้าร่วมกิจกรรมในการประเมินผลการทำงานในแต่ละขั้นตอนว่า ในแต่ละขั้นตอนมีผลการดำเนินการเป็นอย่างไรบ้าง ควรจะปรับปรุงในเรื่องใดบ้าง

8. ระดับการมีส่วนร่วมมาก หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมมาก โดยการร่วมกิจกรรมต่างๆ นั้นเป็นประจำและสม่ำเสมอ มีปริมาณและความถี่ของการเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก มีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมมากจากพฤติกรรมการพูด การแสดงความคิดเห็น การยกมือ การร่วมประชุม การร่วมดำเนินการ การร่วมออกแรง ร่วมจัดสถานที่ ร่วมเสียสละ อุปกรณ์ ร่วมออกเงินลงทุน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม

9. ระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของโครงการบ่อยครั้ง เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง มีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมปานกลาง โดยการร่วมประชุม ร่วมพูด แสดงความคิดเห็น ร่วมยกมือ มาร่วมออกแรงในการดำเนินกิจกรรมที่จัดขึ้นในโครงการ

10. ระดับการมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมเพียงบางครั้งมีส่วนรับผิดชอบในกิจกรรมน้อย เข้าร่วมประชุมบ้าง บางครั้งมักไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ร่วมฟังเฉยๆ เป็นส่วนใหญ่ ร่วมลงทุน ร่วมออกแรง ทำกิจกรรมบ้างเป็นครั้งคราว และเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่จัดขึ้นในโครงการเพียงบางครั้ง

11. ไม่มีส่วนร่วม หมายถึง การไม่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการธุรกิจเพื่อสังคมเลย เนื่องจากไม่ชอบบทบาทหน้าที่ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมหรือขั้นตอนนั้นๆ

12. โครงการธุรกิจเพื่อสังคม หมายถึง โครงการพัฒนาชนบท ตามแนวคิดของนายมีชัย วีระไวทยะ นายกษมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ที่ชักชวนภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท สนับสนุนทรัพยากรและถ่ายทอดความชำนาญเชิงธุรกิจ ได้แก่

การผลิต การจัดการ การเงิน และการตลาด ทำให้ชาวบ้านมีงานทำ มีรายได้ มีการพัฒนาคุณภาพชีวิต ช่วยลดความยากจน ลดปัญหาการย้ายถิ่นเพื่อหางานทำ

13. การพัฒนาทักษะอาชีพ หมายถึง การจัดสอนให้ความรู้ด้านอาชีพ การจัดฝึกอบรมให้กับประชาชนในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม เพื่อให้มีแนวความคิดในการพัฒนา มีความรู้ มีฝีมือ มีความชำนาญ สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพได้ รวมทั้งทักษะในเชิงธุรกิจ 4 ด้าน ได้แก่ การผลิต การจัดการ การเงิน และการตลาด

14. กิจกรรมเชิงพัฒนา หมายถึง กิจกรรมธนาคารฝัก การเพาะเห็ด การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงปลา การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้า และการประปาเพื่อการเกษตร

15. กิจกรรมเชิงอุตสาหกรรม หมายถึง การเย็บรองเท้า การเย็บเสื้อผ้า การฝึกทำเครื่องประดับ และร้านค้าปลีก/ส่ง

16. โครงการ หมายถึง กิจกรรมที่บริษัทสนับสนุนหรือเข้าร่วมโครงการธุรกิจเพื่อสังคมในการศึกษาครั้งนี้มีโครงการที่ศึกษาทั้งสิ้น 26 โครงการ เช่น โครงการธนาคารฝัก โครงการทอผ้าไหม เป็นต้น

17. องค์กรพัฒนาเอกชน หมายถึง หน่วยงาน องค์กร หรือกลุ่มที่มีใช้เงินของทางราชการ เป็นสถาบันเอกชนเพื่อการสาธารณประโยชน์ มีบทบาทในการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม โดยไม่หวังผลกำไร ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

18. ประชาชน หมายถึง บุคคลที่อาศัยอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมและเป็นสมาชิกในกิจกรรมของโครงการธุรกิจเพื่อสังคม ของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ในจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งได้แก่ ชาวบ้านทั่วไป หรือผู้นำ แกนนำ กลุ่มคณะทำงาน คณะกรรมการซึ่งเป็นผู้ที่มาจากการคัดเลือกของชาวบ้าน

19. ภาคธุรกิจเอกชน หมายถึง บริษัทผู้ผลิตและผู้ค้าที่จดทะเบียนกับกระทรวงพาณิชย์เพื่อประกอบการค้าและ/หรือการผลิต โดยมีเอกชนเป็นผู้ถือหุ้นทั้งหมด นอกจากนั้นบริษัทจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการธุรกิจเพื่อสังคม ของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์

20. ผู้บริหารระดับสูง หมายถึง ผู้บังคับบัญชาหรือผู้บริหารที่ทำงานในภาคธุรกิจเอกชน เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าร่วมโครงการ หรือเป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการธุรกิจเพื่อสังคมของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ในจังหวัดบุรีรัมย์ หรือเป็นผู้ที่ได้รับการชี้แจงถึงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และปัญหาในการพัฒนาประเทศ ตลอดจนความจำเป็นที่ภาคธุรกิจเอกชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมจาก นายมีชัย วีระไวทยะ นายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน หรือเป็นผู้ที่ได้รับการรายงานความก้าวหน้าของกิจกรรม หรือรับการรายงานสรุปผลการดำเนินการของกิจกรรม

21. คณะทำงานของภาคธุรกิจเอกชน หมายถึง พนักงานของแต่ละบริษัทที่เป็นตัวแทนของบริษัทในการรับผิดชอบ ให้ความร่วมมือ ร่วมพิจารณาโครงการ และประสานงานการดำเนินงานโครงการธุรกิจเพื่อสังคมกับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

22. เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง หมายถึง เจ้าหน้าที่สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนที่ปฏิบัติงานโครงการธุรกิจเพื่อสังคม เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับภาคธุรกิจเอกชน ในการพัฒนาชนบท ติดต่อประสานงานกับสมาคมฯ และศูนย์สาขาของสมาคมฯ ประชาสัมพันธ์โครงการ พาผู้บริหาร/คณะทำงานภาคธุรกิจเอกชนไปดูงาน และเยี่ยม/คัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ ให้คำแนะนำในการจัดทำกิจกรรม และรวบรวมจัดทำรายงานแก่ผู้ให้ทุน หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายการตลาดของโครงการ ประชาสัมพันธ์ และทำรายงาน

23. เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสาน หมายถึง เจ้าหน้าที่สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนที่ปฏิบัติหน้าที่ในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นผู้ที่ทำงานในพื้นที่หรือในหมู่บ้าน มีหน้าที่ประสานการดำเนินงาน เตรียมข้อมูลหมู่บ้าน เตรียมความพร้อมของชุมชน นำเสนอข้อมูลของหมู่บ้าน ศึกษาปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน เขียนโครงการเสนอ และร่วมจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการ ติดต่อขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วางแผนทำกิจกรรมกับประชาชน ติดตามงานและให้คำแนะนำกิจกรรมกับประชาชน พร้อมทั้งจัดทำรายงานความก้าวหน้าของกิจกรรมให้เจ้าหน้าที่ส่วนกลางของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เพื่อรวบรวมจัดทำรายงานให้ผู้ให้ทุน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ในการพัฒนาทักษะอาชีพในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์

2. ได้ทราบว่าประชาชนในจังหวัดบุรีรัมย์ได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงใดจากการเข้าร่วมโครงการธุรกิจเพื่อสังคมของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

3. ผลการวิจัย จะเป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้กับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน รัฐบาล ภาคธุรกิจเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. ผลการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของโครงการอื่นๆ ของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ภาครัฐบาลและภาคธุรกิจเอกชนได้